

4. Котенко Т.И. Охрана амфибий и рептилий в заповедниках Украины / Т.И. Котенко. – Амфибии и рептилии заповедных территорий: Сб. науч. тр. – М., 1987. – С. 60–80.
5. Котенко Т.И. Современное состояние пресмыкающихся в степной зоне Украины и роль заповедников в их сохранении / Т.И. Котенко. – Теория и практика заповедного дела: Сб. науч. тр. – М., 1993. – С. 82–104.
6. Котенко Т.И. Охоронні списки тварин: загальні підходи та конкретні пропозиції (на прикладі плазунів і земноводних) / Т.И. Котенко. – Фальцфейнівські читання 21–23 квітня 1999 р.: Зб. наук. праць / За ред. М. Ф. Бойко. – Херсон: айлант, 1999. – С. 207–218.
7. Котенко Т.И. Вплив випалювання очерету на герпетокомплекси / Т.И. Котенко. – Біорізноманітність Дунайського біосферного заповідника, збереження та управління. – Гол. ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко. – К.: наук. думка, 1999. – С. 354–355.
8. Котенко Т.И. Мідянка звичайна *Coronella austriaca* Laurenti, 1768 / Т.И. Котенко, О.В. Кукушкін, О.І. Зіненко. – Фальцфейнівські читання: Зб. наук. праць. – Херсон: Terra, 2005. – т. 1. – С. 268–270.
9. Котенко Т.И. Пути повышения эффективности заповедных территорий в деле сохранения герпетофауны юга Украины / Т.И. Котенко. – Біорізноманіття та роль зооценозу в природних і антропогенних екосистемах: Матеріали III Міжнародної наукової конференції. – Д.: Вид-во ДНУ, 2005. – С. 389–392.
10. Литвинчук С.Н. Вопросы герпетологии / С.Н. Литвинчук, В.Ф. Орлова, З.М. Смирин. – Материалы Третьего съезда Герпетологического общества им. А.М. Никольского СПб. 2008. – С. 7–35.
11. Селюніна З.В. Сучасний стан герпетофауни Чорноморського біосферного заповідника (1998–2003) / З.В. Селюніна. – Сучасні проблеми зоологічної науки: Матеріали всеукр. наук. конф.... – К.: Київ. ун-т, 2004. – С. 161–163.
12. Шейгас І.М. НПП «Нижньодніпровський» в системі моніторингових наукових досліджень регіону / І.М. Шейгас, С.К. Семенюк. – Наукові читання присвячені дню науки. Херсонська гідробіологічна станція, випуск 10. – Херсон. 2017. – С. 13–17.

СЕМЕНЮК С.К., КУЗНЕЦОВА О.В.

ПРО СТАН ПОПУЛЯЦІЙ СИВОРАКШЕВИХ У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Для багатьох тварин зміни природних умов існування мають негативні наслідки, бо перевищують еволюційно обумовлені можливості видової пластичності. Особливо уразливими в таких умовах стають малочисельні та рідкісні види, до яких відносяться всі представники рядів ракоподібних та одудоподібних птахів, що мешкають на території України.

На сьогодні сиворакша (*Coracias garrulus* L.), рибалочка звичайний (*Alcedo Atthis* L.), бджолоїдка звичайна (*Merops apiaster* L.) знаходяться під охороною Бернської конвенції, а сиворакша, окрім цього, занесена до останнього видання Червоної книги України [7]. Тому існує необхідність об'єктивної оцінки їх сучасного стану і ролі в природних та трансформованих екосистемах, ступеня уразливості, розробки та впровадження заходів з охорони, відновлення чисельності і місць гніздування цих птахів.

Вивчені види заслуговують уваги як об'єкти дослідження можливостей пристосування південної за походженням – тропічної реліктової фауни – до існування в умовах степових ландшафтів, і як індикатори стану екосистем.

Слід відзначити, що не зважаючи на зростання зацікавленості ракшеподібними птахами, відомості про їх місце в екосистемах Українського степу, і в Херсонській області, зокрема, недостатні. У зв'язку з цим, виникає потреба більш глибокого дослідження даної групи птахів.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Інформація, щодо екології Ракшеподібних, у вітчизняних літературних джерелах висвітлена вкрай спорадично. Монографій, присвячених цим видам немає; статті, що існують, розкривають лише окремі аспекти їх життєдіяльності. Фрагментарні відомості з фенології, гніздування, харчування, деяких особливостей поведінки птахів з'являються з кінця 19 століття в працях К.О. Кеслера, О. Браунера та ін. На території України найбільш дослідженою на наш час є бджолоїдка звичайна; найменше – сиворакша.

В останні десятиріччя описуються аспекти гніздової біології птахів, аналізується можливість заселення птахами штучних гніздівель та заходи щодо приваблення цих птахів на гніздування [1, 8].

У міжнародному законодавстві сиворакша включена до Червоного списку МСОП - категорія NT (вид, близький до знаходяться під загрозою зникнення); Додаток 2 Бернської конвенції (звертає особливу увагу на охорону найбільш значущих місць для міграції зазначених видів); додаток 2 Боннської конвенції (види, стан популяції яких може бути покращено за рахунок міжнародного співробітництва у справі їх охорони та управління); SPEC II (види, світова популяція яких сконцентрована в Європі (понад 50%) і які мають несприятливий статус). Вид також внесений до Червоної книги Литви, Латвії та Польщі [6].

Завдання: визначити видовий склад та біотопічний розподіл ракшеподібних птахів в трансформованих та природних екосистемах Степової зони України. Обґрунтувати заходи з охорони, відновлення чисельності та місць гніздування птахів досліджуваної групи.

Виклад основного матеріалу дослідження. В результаті власних досліджень та аналізу літературних джерел було визначено видовий склад досліджуваної групи птахів. На даний час на території Херсонської області мешкає три представники ряду Ракшеподібні.

Клас – Птахи (*Aves*),

Ряд – Ракшеподібні (*Coraciiformes*),

Родина – Сиворакшеві (*Coraciidae*).

Рід – Сиворакша (*Coracias*)

Вид – Сиворакша (*Coracias garrulus*)

Родина – Бджолоїдкові (*Meropidae*)

Рід – Бджолоїдка (*Merops*)

Вид – Бджолоїдка звичайна (*Merops Apiaster*)

Родина – Рибалочкові (*Alcedinidae*)

Рід – Рибалочка (*Alcedo*)

Вид – Рибалочка (*Alcedo Atthis*)

Сиворакша – птах розміром з голуба. Статевого диморфізму немає. Загальне забарвлення дорослого птаха у шлюбний період зеленувато-синє. Причинами скорочення чисельності птахів вважають: розорення гнізд куницями, зволоження клімату, вирубання дуплистих дерев, а також застосування пестицидів, що веде до зuboжіння запасів їжі. Мабуть, два останніх фактори є головними. Не можна не згадати і про відстріл птахів для виготовлення опудал: красиве оперення нерідко служить погану службу його власникам.

У нас сиворакша в багатьох районах поки що звичайна, але нечисленна. Її зникнення з сільськогосподарського ландшафту було б небажано, тому що вона є не тільки його прикрасою, але і служить як би завершальною ланкою в ряду птахів-ентомофагів. Сильний дзьоб дозволяє сиворакшам харчуватися великими жуками з твердим хітиновим покривом, які малодоступні більшості інших комахоїдних видів птахів [2].

Внаслідок систематичних рубок лісів зі старими дуплистими деревами омолоджується деревостан і птахи залишаються без звичних для них місць гніздування, а інтенсивне ведення сільського господарства з масовим використанням інсектицидів прирікає птахів на голодне існування. Через це з відкладених чотирьох-шести яєць птахи в змозі вигодувати лише двох пташенят, що відтак призводить до різкого скорочення чисельності виду.

Протягом 2016-2018 рр. ми зустрічали сиворакш на березу Дніпро-Бузької затоки в районі м. Станіслава та с. Олександрівка. На стрімких обривах, на недоступній висоті птахи будують свої нори-гнізда. Під час обслідування Кам'янської балки у Бериславському районі ми спостерігали

і фотографували багатьох сиворакш, а в одному із малодоступних місць балки знайшли обрив висотою 5-7 м. На ньому було 6 нір. Ці нори були збудовані сиворакшами.

Морфологічні показники бджолоїдки наступні: довжина тіла – 23-25 см., розмах крил – 43 – 48 см., вага – 45 – 75 г. Тривалість життя – 4 роки.

Забарвлення бджолоїдок настільки яскраве та характерне, що переплутати їх з іншими птахами не можливо. У дорослого самця верх каштаново-рудий, плечі і попереk вохристо-жовті; лоб жовтувато-білий; через око проходить чорна смуга; горло і щоки яскраво-жовті, окреслені знизу вузькою чорною смужкою; низ тулуба зеленкувато-блакитний;

Бджолоїдка звичайна залюбки ловить і поїдає жалячих комах. Вона ласує й бджолами. Сучасні бджолярі несправедливо вважають її шкідником, оскільки, окрім бджіл, щурка ловить й інших комах, наприклад, ос і бджолиних вовків. Звичайна бджолоїдка – зграєвий птах, який гніздується в колоніях, що налічують від декількох десятків до декількох тисяч особин.

Бджолоїдки зазнають винищення мисливцями та бджолярами, через помилкові уявлення про загрозу цього барвистого птаха щодо бджіл. Однак варто зауважити, що полює бджолоїдка звичайна переважно на старих і хворих комах, тим самим запобігаючи поширенню в вуликах небезпечних бджолиних інфекцій. Крім того, бджолоїдки знищують багатьох природних ворогів бджіл. Особливо велику загрозу для виду становить заковування берегів в річок та урвищ в бетон, що позбавляє птахів місць для гніздування. Зменшення та погіршення кормової бази бджолоїдок спричиняється масовим використанням пестицидів [3, 5].

Для бджолоїдки зміни ландшафту людиною виявляються сприятливими: створення кар'єрів дає можливість цим птахам гніздитися на територіях, не схильних до ерозії, хоча на цих же кар'єрах частина гнізд гине в результаті обвалу стінки, що містить нори. Ми зустрічали бджолоїдок в різних місцях області. Інколи вдається почути їхнє журкотіння-щебетання, коли зграйка пролітає над парком Херсонського державного університету.

Рибалочка (*Alcedo Atthis*) – найменший за розмірами представник із ряду Сиворакшеві. Довжина тіла – 16 см, Розмах крил – 24-26 см, вага – 36-46 г. Тривалість життя – до 15 років.

В умовах Херсонської області рибалочка звичайний харчується в основному рибою і в невеликій кількості водними безхребетними. Основу їжі птаха складають дрібні рибинки-верховодки. Зазвичай птах сидить на гілці дерева, що росте над водою, й виглядає здобич.

Помітивши здобич, рибалочка стрімко падає у воду, хапає сильним дзьобом жертву і випливає на поверхню води, допомагаючи собі крилами. Потім злітає й сідає на одну із гілок [4].

Рибалочка обирає для життя лише ті місця, де над водою низько нависають гілки дерев, забезпечуючи зручний спостережний пункт. Крім того, поблизу неодмінно має бути стрімкий берег річки де птахи споруджують гнізда. На території Херсонської області місць, придатних для мешкання рибалочок, багато.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Сиворакша найбільш вразлива до антропогенних впливів, так як гніздиться тільки в нетрансформованих біотопах, а гнізда її найбільш важкодоступні. Найбільш толерантний рибалочка. Бджолоїдка звичайна добре ілюструє реакцію птахів на фактор занепокоєння людиною: намагається гніздитися в необжитих раніше місцях, припиняє гніздування в багаторічних колоніях.

Для повноцінного функціонування біотопу важливо те, що нори ракшеподібних птахів слугують схованками для птахів під час зимівлі, а також місцем, де можуть пережити несприятливі умови тварини, що впадають в анабіоз: плазуни, амфібії та безхребетні. Боривітри, одуди, шпаки, польові та хатні горобці, кам'янки використовують залишені нори ракшеподібних птахів для гніздування.

Для збільшення вкладу Сиворакшеподібних птахів в боротьбі з шкідниками слід охороняти цих птахів і місця їхнього проживання, приваблювати в культурний ландшафт, створюючи додаткові місця гніздування. Використання штучних гніздівель для приваблення сиворакші широко практикують в Іспанії та в інших країнах [2]. Пристрій штучних гніздівель повинен компенсувати недолік природних місць гніздування. Крім того, з допомогою розвішування будиночків можна залучити птахів на гніздування в біотопах.

Література

1. Грищенко В.Н. Використання біотехнічних заходів в охороні рідкісних видів птахів. Огляд світової літератури / В.М. Грищенко // Практичні питання охорони птахів. - Чернівці. - 1995. - С. 10-52.
2. Ейгеліс Ю.К. Харчування гніздових пташенят сиворакші *Coracias garrulus* в Савальському лісництві / Ю.К. Ейгеліс // Російський орнітологічний журнал. Експрес-випуск. - 2002. - № 189. - С. 622-624.
3. Кропив'яний А.П. До питання про трофічних зв'язках золотистої щурки / А.П. Кропив'яний // Вісник Харківського ун-ту. - 1990. - № 346. - С. 84.

4. Подольский А.Л. Формы репродуктивного поведения обыкновенного зимородка // А.Л. Подольский / 18-й Междунар. орнитол. конгресс: Тез. докл. и станд. сообщ. М., 1982, – С. 213-216.
5. Хохлов А.Н. Гнездовая экология золотистой щурки в Ставрополье // А.Н. Хохлов, Л.В. Афанасова. – Гнездовая жизнь птиц. Пермь, 1989, – С. 68-73.
6. Чаун М.Г. Привлечение сизоворонки и скворца // М.Г. Чаун. – Привлечение полезных птиц-дуплогнездников в лесах Латвийской ССР. Рига, 1958, – С. 186-188.
7. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
8. Шейгас І.М. НПП «Нижньодніпровський» в системі моніторингових наукових досліджень регіону / І.М. Шейгас, С.К. Семенюк. – Наукові читання присвячені дню науки. Херсонська гідробіологічна станція, випуск 10. – Херсон. – 2017. – С. 13-17.

СІМЧЕНКО С.В., ЛУГАНСЬКА А.Б.

ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЗБЕРЕЖЖЯ МОРІВ ХЕРСОНЩИНИ

Вступ. Територія Херсонської області омивається водами двох морів та має значну за довжиною берегову смугу, за таких умов берегова зона області є одним з найважливіших об'єктів навколишнього середовища та базою для розвитку інфраструктурних елементів рекреаційного характеру [3].

В організації відпочинку особлива роль належить водним об'єктам. Можливість займатися різноманітними видами спорту, мікрокліматичний комфорт, естетична дія берегових мальовничих ландшафтів – усе це, діючи в комплексі, сприяє тому, що водойми цілком можна вважати природними лікувальницями. Ось чому більша частина рекреаційних закладів і майже всі заклади короткочасного відпочинку населення розміщуються або безпосередньо на берегах водойм, або поблизу них [1].

Берегова зона області характеризується рядом специфічних особливостей, які зумовлені вперш за все геоморфологічними та гідрологічними умовами. Геоморфологічні умови узбережжя Чорного та Азовського морів характеризуються виключно мілководним підводним схилом, значна частина берегової смуги блокована акумулятивними формами. Саме такий характер узбережжя надає цінності береговій лінії як дуже сприятливого регіону для відпочинку та оздоровлення. Окрім цього, сприятливі кліматичні умови регіону та дають змогу вказати на широкі можливості для розвитку рекреації [3].

Виклад основного матеріалу. Рекреаційний потенціал розглядається як сукупність наявних природних, соціально-економічних і